

Johdanto

Tasa-arvolain mukaan peruskoulujen, lukion ja kansalaisopiston tulee laatia toiminnan kehittämiseen tähtäävä tasa-arvosuunnitelma eli toiminnallinen tasa-arvosuunnitelma. **Yhdenvertaisuuslain** mukaan koulutuksen järjestäjän on huolehdittava siitä, että oppilaitoksella on suunnitelma tarvittavista toimenpiteistä yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Kempeleen kunnan oppilaitoksissa nämä suunnitelmat on koottu tähän samaan asiakirjaan, joka on voimassa kolme vuotta kerrallaan.

Yhdenvertaisuus ja tasa-arvo ovat perusoikeuksia ja tarkoittavat periaatteessa samaa asiaa: syrjimättömyyden ja tasavertaisten mahdollisuuksien varmistamista kaikille sukupuolesta, etnisestä taustasta, kielestä, kansalaisuudesta, iästä, vammaisuudesta, seksuaalisesta suuntautumisesta, uskonnosta, vakaumuksesta tai muusta henkilöön liittyvästä syystä riippumatta. Lainsäädännössä ja viranomaistyössä tasa-arvo tarkoittaa useimmiten sukupuolten tasa-arvoa. Muihin syrjintäperusteisiin viitattaessa käytetään yhdenvertaisuus -käsitettä.

Lähtökohtaisesti oppilaitosten arvomaailmaan kuuluu tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden lisääminen. Tasa-arvolain mukaan opetuksen järjestäjällä on velvollisuus ennaltaehkäistä sukupuoli-identiteettiä tai sukupuolen ilmaisuun perustuvaa syrjintää tavoitteellisesti ja suunnitelmallisesti. Myös oppilaitoksen tulee ottaa tämä huomioon tasa-arvosuunnitelmaa laadittaessa ja sukupuolten tasa-arvoa edistävästä toimenpiteistä päätettäessä.

Saadessaan tiedon häirinnästä taikka syrjivästä tai turvallista oppimisympäristöä vaarantavasta toiminnasta opetuksen järjestäjän ja koulun on ryhdyttävä toimenpiteisiin häirinnän, syrjinnän tai turvallista oppimisympäristöä vaarantavan toiminnan ehkäisemiseksi ja poistamiseksi. Mikäli oppilaitos tai opetuksen järjestäjä ei ryhtyisi käytettävissä oleviin toimiin estääkseen häirinnän tai syrjinnän jatkumisen, syyllistyisi oppilaitos tai opetuksen järjestäjä tasa-arvolaisissa kiellettyyn syrjintään.

Kouluissa on pohdittu tasa-arvo-näkökulmaa mm. seuraavista lähtökohdista käsin:

- Mitä esiopetuksessa pitäisi tehdä toisin sukupuolittuneisuuden lievittämiseksi?
- Suosiiko peruskoulu tyttöjä?
- Mikseivät hyvätkään oppimistulokset lisää tyttöjen itseluottamusta ja rohkaise heitä nousemaan johtajuuteen?
- Miksi tytöillä on poikia heikompi käsitys itsestään vaikkapa matematiikan oppijoina jo peruskoulun kolmannella luokalla, vaikka heidän osaamisensa on samalla tasolla?
- Ymmärretäänkö peruskoulussa tyttöjen ja poikien kypsyminen eritahtisuutta ja osataanko se ottaa huomioon opetuksen järjestämisessä ja työtavoissa?
- Sosiaalistuvatko pojat peruskoulussa ”vapaamatkustajuuteen”, kun heitä ei kannusteta ponnistelemaan tai he syystä tai toisesta eivät opi ponnistelemaan?

- Miten pojat voisivat olla sekä hyväksytyjä poikaporukassa että ahkeria ja menestyviä oppilaita?
- Voiko koulussa olla avoimesti transsukupuolinen tai kertoa, ettei koe olevansa tyttö eikä poika?
- Selittääkö häirinnän pelko osaltaan koulutuslavalintojen ja työelämän segregatiota?
- Miten perusopetuksessa pitäisi toimia toisin koulusalosten välisen segregatiion lieventämiseksi?

Jokaisella on oikeus määrittellä sukupuolensa, millainen tyttö tai nainen, poika tai mies hän on, vai kokeeko hän olevansa muun sukupuolinen eli jotain naiseuden ja mieheyden ulkopuolella tai sukupuolten välissä. Kokemus omasta sukupuolesta voi myös muuttua ja vaihdella eri elämänvaiheissa.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa 2014 todetaan, että jokainen oppilas on ainutlaatuinen omana itsenään. Perusteet velvoittavat antamaan tietoa sukupuolen moninaisuudesta, mikä pitää sisällään kaikki sukupuoli-identiteetit ja sukupuolen ilmentämisen muodot. Aikaisemmasta sukupuolineutraalista opetuksesta siirrytään sukupuolitietoiseen opetukseen, sukupuolitietoiseen arviointiin ja sukupuolitietoiseen ohjaukseen, joiden tavoitteena on rakentaa johdonmukaisesti sukupuolten tasa-arvoa ja samalla myös yhdenvertaisuutta.

Sukupuolitietoinen opettaja

- ymmärtää sukupuolta muokkaavia sosiaalisia ja kulttuurisia tekijöitä sekä tietää, että niihin voi vaikuttaa
- tunnistaa omia taipumuksiaan suhtautua oppilaisiin eri tavoin sukupuolen mukaan
- antaa oppilaalle tilaa olla omanlaisensa ilman perinteisiä sukupuoli-odotuksia
- osaa tukea oppilaan kasvua ja sukupuoli-identiteetin rakentumista silloinkin, kun oppilas on epävarma sukupuoli-identiteetistään tai kuuluu sukupuolivähemmistöön, sekä osaa tarvittaessa ohjata oppilaan oppilashuollon palveluihin
- purkaa työyhteisössään opetuksen sukupuolittavia ajattelu- ja vuorovaikutusmalleja sekä käytäntöjä
- osaa analysoida oppilaiden kanssa tyttöjen ja poikien, naisten ja miesten ja sukupuolivähemmistöjen kohtaamia rakenteellisia epätasa-arvotekijöitä
- edistää tasa-arvoa aktiivisesti omassa luokassaan ja kouluyhteisössään valitessaan oppimateriaaleja, työtapoja ja yhteistyökumppaneita
- kehittää koulun toimintakulttuuria sukupuolitietoiseksi ja osallistuu koulun tasa-arvosuunnitteluun.

1. Selvitys oppilaitoksen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustilanteesta

Oppilaitoksen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustilannetta on hyvä selvittää monella tavalla. Tärkeintä on saada esiin oppilaiden näkemyksiä ja kokemuksia siitä, miten tasa-arvo ja yhdenvertaisuus toteutuvat omassa koulussa. Hyviä menetelmiä ovat keskustelut, kyselyt ja kirjoitelmat, arkitilanteiden videointi, draama ja pelit.

Kouluissa tehtävän kyselyn sisältönä voisivat olla esimerkiksi seuraavat kysymykset:

1. KOHDELLAANKO KAIKKIA OPPILAITA TASA-ARVOISESTI? KÄYTTÄYTYISITKÖ TOISIN, JOS OLISIT TOISTA SUKUPUOLTA?
2. TUNNETKO OLOSI TURVALLISEKSI KOULUSSA?
3. MILLAINEN ON TASA-ARVOINEN KOULU?

Oppilaiden kanssa voidaan toteuttaa harjoitus, jonka avulla kartoitetaan, miten koulun tiloja käytetään ja koetaanko tilat turvallisina. Opetustilannetta taas on mahdollista kartoittaa siten, että tarkastellaan, kenen on sallittua luokahuoneessa puhua ja millä äänenvoimakkuudella. Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyössä voidaan myös käyttää videointia eli nauhoittaa koulun arkisia tilanteita ja analysoida niitä sukupuolten tasa-arvon kannalta.

Oppilaitoksessa voidaan toteuttaa kirjallinen tasa-arvokysely, joka soveltuu erityisesti vanhemmille oppilaille. Kyselyn avulla selvitetään, miten oppilaat kokevat tasa-arvon toteutuvan omassa koulussaan ja mitä asioita he haluaisivat muuttaa. Tasa-arvotilannetta arvioitaessa voidaan kysyä koulun ilmapiiristä, opetuksesta ja arvioinnista, opinto-ohjauksesta sekä opetusmateriaaleista. Kyselyllä voidaan kerätä tietoa myös häirinnästä tai syrjinnästä sekä toiveita ja kehittämissideoita tasa-arvon edistämiseksi. Kyselyn vastaukset voivat toimia yhteisen tasa-arvokeskustelun pohjana ja niissä esitetyt toiveet voidaan koota toimenpide-ehdotuksiksi. Kysely voidaan toteuttaa myös henkilökunnan keskuudessa.

1.1 Kysymyksiä tasa-arvokeskusteluun oppilaiden kanssa

Oppilaiden kanssa käytävä keskustelu voi toimia koulun tasa-arvosuunnittelun lähtökohtana. Opettaja voi muokata kysymyksiä vastaamaan paremmin oppilaiden ikäryhmän tarpeita.

Tasa-arvokeskustelun aiheita

- Onko koulusi tasa-arvoinen? Kohdellaanko kaikkia oppilaita tasa-arvoisesti?
 - kohteleeke opettaja samalla tavalla tyttöjä ja poikia?
 - kohtelevatko oppilaat toisiaan samalla tavalla sukupuolesta riippumatta?
 - suhtaudutko itse samalla tavalla tyttöihin ja poikiin?
- Käyttäytyisitkö koulussa toisin, jos olisit toista sukupuolta?
 - voitko tehdä niitä asioita, joista pidät?
 - odotetaanko sinun tekevän asioita vain sen takia, että olet tyttö/poika/muuta sukupuolta oleva oppilas?
 - vaikuttavatko muiden mielipiteet valintoihisi?

- voitko olla oma itsesi koulussa?
- Tunnetko olosi koulussa turvalliseksi?
 - tuletko mielelläsi kouluun?
 - missä/milloin et tunne oloasi turvalliseksi?
 - pystytkö kertomaan opettajalle, jos sinua tai ystävääsi kiusataan?
 - puuttuvatko opettajat kiusaamiseen riittävän hyvin?
 - onko sinulla koulussa eri sukupuolta olevia kavereita?
 - miten tyttöjen ja poikien ystävyteen suhtaudutaan?
- Millainen on mielestäsi tasa-arvoinen koulu?
 - mikä koulussasi erityisesti edistää tasa-arvoa?
 - onko sellaisia ongelmia, joihin voisit vaikuttaa omalla toiminnallasi?
 - toivoisitko muutoksia oppitunneille, välitunneille tai koulumatkoille?

2. Tarvittavat toimenpiteet tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi

Tarvittavat kehittämiskohteet ja konkreettiset toimenpiteet tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi perustuvat koulussa laadittuun selvitykseen ja ne valitaan aina koulun omien tarpeiden mukaan. On parempi keskittyä muutamaan asiaan ja muutaman epäkohdan poistamiseen kuin yrittää ratkaista liian monta ongelmaa samanaikaisesti. Kouluissa tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma käydään läpi lukuvuosittain. Oppilaskunnan hallituksen keskustelee suunnitelmasta ja tekee tarvittaessa muutoksia siihen.

Toimenpiteet voivat kohdistua mihin tahansa selvityksessä esille nousseeseen kysymykseen. Tiedon lisääminen sukupuolten tasa-arvosta voi olla yksi toimenpide. Tasa-arvotaidot vahvistuvat parhaiten silloin, kun tasa-arvokysymyksiä käsitellään säännönmukaisesti henkilökunnan, huoltajien ja oppilaiden kanssa. Kehittämiskohteet kirjataan oppilaitoksen lukuvuosisuunnitelmaan ja tuloksia arvioidaan vuosittain aina seuraavaa lukuvuosisuunnitelmaa valmisteltaessa.

Käytännön esimerkkejä tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi löytyy julkaisusta: Tasa-arvo on taitolaji, OPH, s.24–48.

3. Kiusaaminen, syrjintä ja häirintä sekä niiden ehkäiseminen

Kiusaamisella tarkoitetaan toistuvaa opiskelijan loukkaamista, naurunalaiseksi tekemistä, juorujen levittämistä, selän takana puhumista, sosiaalista eristämistä sekä opiskelijaan toistuvasti kohdistuvaa väkivaltaa tai sen uhkaa.

Syrjinnällä tarkoitetaan sitä, että henkilöä tai ihmisryhmää kohdellaan ilman hyväksyttävää syytä esimerkiksi sukupuolen vuoksi eri tavalla kuin muita samassa asemassa olevia ihmisiä.

Häirintä on yksi syrjinnän ilmenemismuoto. Häirintää on sellainen toiminta, joka synnyttää halventavaa tai uhkaavaa ilmapiiriä sekä loukkaa henkilön tai ihmisryhmän arvoa. Tällaista on esimerkiksi seksuaalivähemmistöön kuuluvan opiskelijan nimittely tai rasisitset vitsit.

Seksuaalisella häirinnällä ja ahdistelulla tarkoitetaan ei-toivottua ja yksipuolista joko fyysistä tai sanallista seksuaaliväritteistä käyttäytymistä, joka on aina kohteelle vastentahtoista tai ei-toivottua. Ahdistelu herättää kohteessa kielteisiä tunteita. Oppilaitoksissa ei pidä sallia minkäänlaista seksuaalista häirintää. Tärkeää on myös, että koululla on selvät toimintaohjeet mahdollisten häirintätapausten käsittelemiseksi. Häirinnän kohteeksi joutunut ei ole vastuussa tapahtuneesta eikä siihen syyllinen.

Mistä syrjinnässä ja häirinnässä on kyse?

Syrjintä

- toiminta, jossa henkilöä tai ihmisryhmää kohdellaan ilman hyväksyttävää syytä eri tavalla kuin muita samassa asemassa olevia ihmisiä
- syrjinnän syynä voi olla esimerkiksi henkilön kulttuuristausta, syntyperä, etninen tausta, kieli, sukupuoli, seksuaalinen suuntautuminen, ikä, uskonto, mielipide.

Häirintä

- yksi syrjinnän ilmenemismuoto
- toiminta, joka synnyttää halventavaa tai uhkaavaa ilmapiiriä sekä loukkaa henkilön tai ihmisryhmän arvoa, kuten seksuaalivähemmistöön kuuluvan opiskelijan nimittely tai rasisitset vitsit.

Sukupuolen perusteella tapahtuva häirintä

- ei-toivottu käytös, joka liittyy henkilön sukupuoleen
- käytös, joka loukkaa tai halventaa henkilön arvoa ei ole välttämättä seksuaalista häirintää.

Seksuaalinen häirintä

- luonteeltaan seksuaalista, ei-toivottua toimintaa
- fyysistä, sanallista tai muunlaista häirintää
- seksuaalisesti vihjailevat eleet ja ilmeet
- härskit puheet, kaksimieliset vitsit sekä vartaloa, pukeutumista tai yksityiselämää koskevat huomautukset ja kysymykset
- seksuaalisesti värittyneet aineistot, kirjeet, sähköpostit tai puhelinsoitot
- fyysinen koskettelu, sukupuoliyhteyttä tai muuta sukupuolista kanssakäymistä koskevat ehdotukset tai vaatimukset
- raiskaus tai sen yritys.

Mitä häirinnän kohteeksi joutunut voi tehdä?

- Pyydä kiusaajaa tai häiritsijää lopettamaan. Tekijä ei välttämättä itse ymmärrä, että koet hänen käyttöksensä loukkaavaksi.

- Kirjaa muistiin tapahtumat, jos epäasiallinen käytös jatkuu. Huomioi seuraavat seikat:
- Merkitse muistiin tapahtuman päivämäärä ja tilanne (esimerkiksi välitunti tai oppitunti).
- Laadi lyhyt kuvaus epäasiallisesta käytöksestä: mitä tapahtui, kuka käyttäytyi epäasiallisesti.
- Säästä mahdollisesti saamasi viestit ja muu vastaava aineisto, koska niitä voidaan tarvita todisteina tapausta selvitetessä.

Kenen puoleen voi kääntyä?

Voit kertoa häirinnästä kenelle tahansa aikuiselle koulussa. Ensisijaisesti voit kääntyä seuraavien tahojen puoleen:

- luokanopettaja, luokanohjaaja
- kouluterveydenhoitaja
- koulupsykologi
- rehtori, apulaisrehtorit

3.1 Yhdenvertaisuus ja uskonnon harjoittaminen

Opiskelijoilla tulee olla uskonnonvapauslain edellyttämät tasa-arvoiset oikeudet harjoittaa ja olla harjoittamatta uskontoaan. Uskonnonvapauslain (2003) henki korostaa niin sanottua positiivista uskonnonvapautta. Opettajat sen sijaan ovat valvontavelvollisia koulun järjestämissä tilaisuuksissa.

3.2 Ehkäisevät toimenpiteet

Tasa-arvolain mukaan oppilaitoksissa on kiinnitettävä erityistä huomioita sellaisiin toimenpiteisiin, joilla pyritään "seksuaalisen häirinnän ja sukupuolen perusteella tapahtuvan häirinnän ehkäisemiseen ja poistamiseen". Yhdenvertaisuuslaki (2004/21) puolestaan kieltää syrjinnän "iän, etnisen tai kansallisen alkuperän, kansalaisuuden, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden, sukupuolisen suuntautumisen tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella".

Sekä opiskelijat että henkilökunta voivat luoda kouluun ilmapiiriä ja kulttuuria, jossa syrjintää ja häirintää ei hyväksytä ja tilanteisiin puututaan aktiivisesti. On tärkeää, että kaikki opettajat tiedostavat mitä kiusaamisella, syrjinnällä ja häirinnällä tarkoitetaan sekä miten eri tavoin ne voivat ilmetä niin opiskelijoiden kuin opettajienkin taholta. Tiedostaminen on avain kiusaamisen, syrjinnän ja häirinnän ehkäisemiseen ja poistamiseen. Tällöin on myös hyvä pohtia sitä, millaisen käytöksen tai puheet opiskelijat voivat kokea ahdistaviksi, syrjiviksi tai häiritseviksi. Tällaisia ovat esimerkiksi:

- ulkonäköön kohdistuvat puheet
- kansallisuuteen tai uskontoon liittyvät huomautukset tai niihin huomion kiinnittäminen ilman syytä
- sukupuolen stereotyyppisenä esittävät puheet
- seksistiset ja rasistiset vitsit
- seksuaalisten aiheiden tai aineistojen turha käyttö ja liiallinen korostaminen
- fyysinen koskeminen (voi tuntua ahdistavalta, vaikkei siihen sisältyisikään seksuaalista värytystä)

- oman poliittisen tai uskonnollisen vakaumuksen voimakas esillä pitäminen
- henkilökohtaisten asioiden liiallinen kertominen.

Opiskelijoilla pitää olla tieto siitä, kenen puoleen voi kääntyä mahdollisessa syrjintä- tai häirintätapauksessa.

Vuosittainen arviointi tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämiseen liittyvistä toimenpiteistä ja niiden vaikuttavuudesta. Koulun tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma käydään vuosittain oppilaskunnan hallituksessa läpi ja tehdään tarvittavia muutoksia. Laajempi tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelman päivitys tehdään kunta- ja oppilaitoskohtaisesti kolmen vuoden välein.

Yksikkökohtainen suunnitelma:

Koulu:

Lukuvuosi:

Suunnitelman laatijat:

Nykytilanteen kuvaus:	
Tavoitteet:	
Toimenpiteet:	
Arviointi:	

